ID-204
C-2
30-06-2007

RIJKSDIENST VOOR DE MONUMENTENZORG

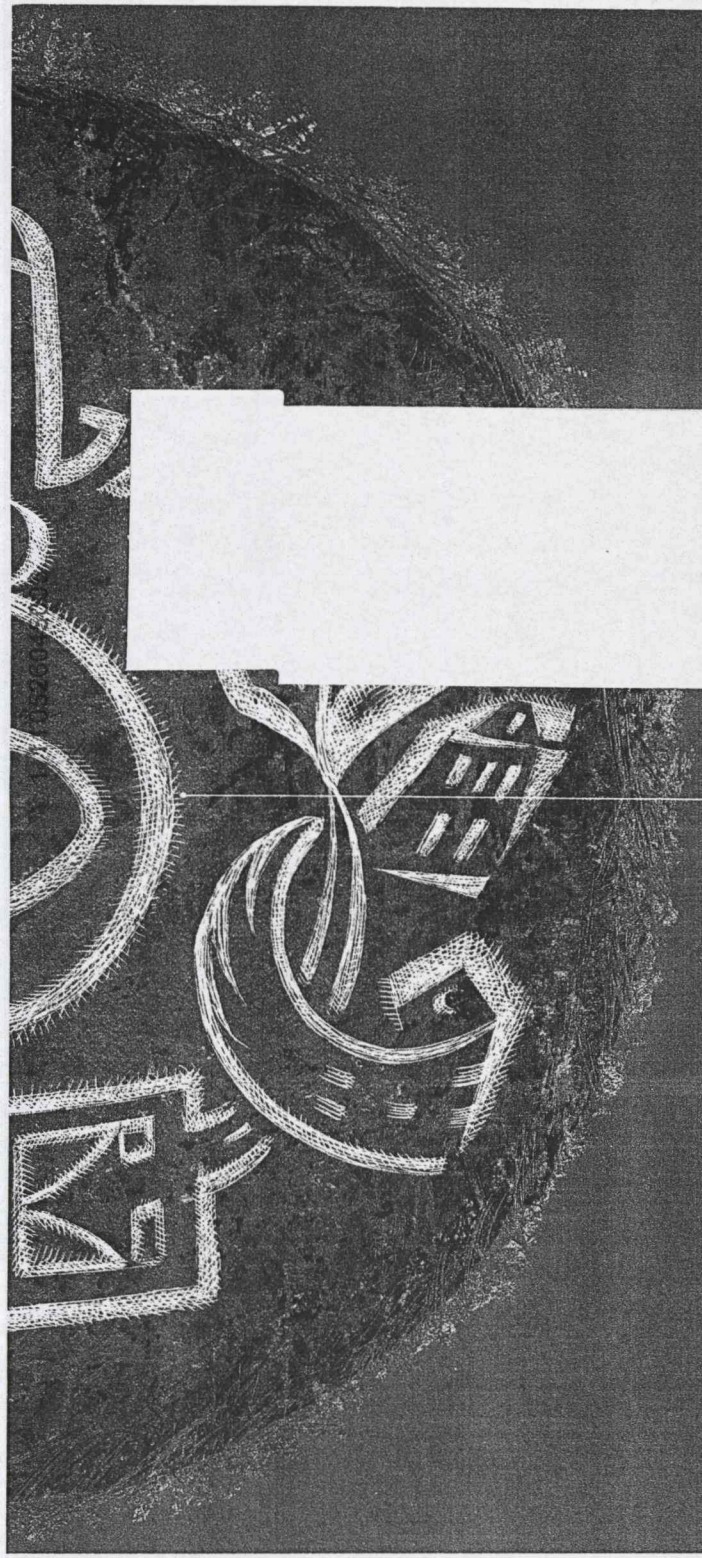

R M D Z

1.110526045004

datum in procedure: 02 APR. 2004
datum aanwijzing: 30 JUNI 2007
errata:

TOELICHTING
bij het besluit tot aanwijzing van
het beschermd stadsgezicht **Bergkwartier**
gemeente Amersfoort (Utrecht)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

Foto: Koningin Wilhelminalaan 14

AMERSFOORT, BERGKWARTIER

De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet op de Ruimtelijke Ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

In totaal zijn er in Nederland meer dan 300 beschermde stads- en dorpsgezichten met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850. In het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is ook de stedenbouw uit de periode 1850-1940 landelijk geïnventariseerd. Het besluit tot aanwijzing van Bergkwartier te Amersfoort als beschermd stadsgezicht vloeit voort uit deze inventarisatie.

1.110526045005

1.110526045006

INLEIDING

Het nog aan te wijzen beschermd stadsgezicht van het villapark Bergkwartier in de gemeente Amersfoort ligt ten zuidwesten van de in 1984 als beschermd stadsgezicht aangewezen binnenstad, op een uitloper van de Utrechtse Heuvelrug.
Het villapark is omstreeks 1900 tot ontwikkeling gebracht door een particuliere exploitatiemaatschappij (NV Amersfoort, Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen). Deze maatschappij gaf voor de ruimtelijke opzet van het villapark achtereenvolgens in 1898 de opdracht aan de Amersfoortse tuinarchitect H.F. Hartogh Heys van Zouteveen en in 1900 aan het bureau van de tuinarchitecten A.P. Smits en R.M.A.O. Schulz uit Naarden.
Het villapark is in de gemengde landschapsstijl uitgevoerd, waarbij het park vanaf 1900 in fasen is bebouwd: eerst met (dubbele) villa's en grote landhuizen, vanaf 1915 met kleinere landhuizen op percelen van geringere maat. Omstreeks 1920 was, in opdracht van de gemeente Amersfoort, de Oosterbeekse tuinarchitect H.A. Poortman betrokken. Na 1945 vonden nieuwe invullingen plaats. De kleinschalige villabebouwing werd volgens de eerdere uitgangspunten voortgezet, terwijl de grotere stedenbouwkundige plannen volgens de moderne stedenbouwkundige beginselen in strokenbouw werden gerealiseerd. De dominante groenstructuur bleef daarbij de bindende factor.

Het te beschermen gezicht is onder te verdelen in negen kleine deelgebieden *(kaart 1)*, die wat ruimtelijke karakteristiek betreft weliswaar van elkaar verschillen, maar door de aanwezigheid van een dominerende groenstructuur met elkaar een grote samenhang vertonen.
Deelgebied VII (OLV ter Eem) is binnen de begrenzing opgenomen, aangezien de toren van het complex OLV ter Eem de lineaire as van de Prins Frederiklaan afsluit en de groenstructuur rond het complex aansluit op de groenstructuur rond de zichtas van het Belgenmonument.
Binnen de omgrenzing van het beschermd stadsgezicht zijn overigens twee deelgebieden (IV en IX) opgenomen, die pas na 1945, tijdens de periode van de wederopbouw, hun huidige architectonische karakter hebben gekregen. Echter, ook hier wordt de stedenbouwkundige aanleg van de voor die tijd kenmerkende strokenbouw door een markante groenstructuur ondersteund, waardoor dit gebied nauw aansluit op de landschappelijke ontwerpuitgangspunten van het Bergkwartier.

BEGRENZING

Noordzijde

Het spoorwegemplacement aan de voet van 'de Berg' - op de overgang van de Utrechtse Heuvelrug naar het lage gebied van de Eemvallei - vormt de natuurlijke begrenzing van het stadsgezicht aan de noordzijde.

Oostzijde

De grens aan de noordoostzijde is gelegd aan de noordoostzijde van de Berkenweg, waardoor de grootschalige kantoorgebouwen aan de oostzijde van deze straat buiten het gezicht zijn gelegen.
Door de typologische verwantschap van de bebouwing aan de Pieter Bothlaan met deelgebied I, dat ten noorden van de Utrechtseweg is gelegen, is de begrenzing gelegd op de achtergrenzen van de oostelijke bebouwing van de Pieter Bothlaan. De bebouwing aan weerszijden van de Vondellaan, behorend tot deelgebied II-Zuid bezit een grote ruimtelijke en typologische samenhang, waardoor hier de begrenzing aan de zuidzijde van de achterterreinen is gelegd. Het aansluitende deel van de oostelijke begrenzing is gelegd rond het terrein van De Lichtenberg, aan de oostzijde van de Jacob Catslaan. Het laatste gedeelte van de oostelijke begrenzing is gelegd aan de oostzijde van de Surinamelaan, die een duidelijke scheidingslijn vormt met de landschappelijke aanleg van 'Klein Zwitserland' (deelgebied VIII). Hier sluit het stadsgezicht Bergkwartier aan op het in 1988 door de gemeenteraad aangewezen gemeentelijk stadsgezicht *omgeving Surinamelaan.*

Zuidzijde

Het Sint Eustatiuspad en het westelijk deel van De Genestetlaan vormen, door de duidelijke begrenzing van de landschappelijke aanleg van 'Klein Zwitserland' (deelgebied VIII), de zuidelijke grens van het stadsgezicht.

1.110526045007

Westzijde

De westzijde van het stadsgezicht wordt achtereenvolgens gevormd door: de noordelijke helft van de in 1961 aangelegde Stichtse Rotonde en de achtergrenzen van de percelen aan de Daam Fockemalaan. Voor de laatste begrenzing is enerzijds gekozen, omdat de terreinen van de kloostercomplexen door de aanwezigheid van zichtassen een grote visuele relatie hebben met de landschapsstructuur van het Bergkwartier en omdat anderzijds de bebouwing aan weerszijden van het noordelijk deel van de Daam Fockemalaan een ruimtelijke en typologische samenhang bezit. Op deze manier is bovendien het oude tracé van de tramlijn naar Zeist, die voor de ontwikkeling van dit deel van het Bergkwartier bepalend was, volledig in het stadsgezicht opgenomen.

De exacte begrenzing is aangegeven op de bijgevoegde begrenzingskaart, MSP/24/02.

ONTSTAAN EN ONTWIKKELING

In deze paragraaf wordt op grond van (topografisch) kaartmateriaal een kort overzicht gegeven van de ontstaansgeschiedenis van het Bergkwartier. Per fase worden de belangrijkste ruimtelijke veranderingen beschreven.

Voor 1850

Door de ligging op de flank van de Utrechtse Heuvelrug, die is ontstaan in de voorlaatste IJstijd (200.000-130.000 voor Christus) wordt het sterk geaccidenteerde gebied ten zuidwesten van de binnenstad gekenmerkt door relatief grote hoogteverschillen. Bedraagt de hoogte aan de voet van de Utrechtseweg slechts 7 meter boven NAP, nauwelijks 1.200 meter zuidelijker wordt bij de Galgenberg het hoogste punt van 44 meter boven NAP bereikt. Vanaf de huidige Barchman Wuytierslaan is in het talud van het spoorwegemplacement de overgang duidelijk merkbaar van de Utrechtse Heuvelrug naar het lager gelegen, voormalige weilandgebied van het Eemdal.

Het gebied kende lange tijd slechts een lage begroeiing met een beplanting van eikenhakhout, waardoor men vanaf de Berg een schitterend panorama had over de stad en de wijde omgeving. Naar het noorden kon men, kijkend over de weilanden van het Eemdal, de voormalige Zuiderzee onderscheiden. Naar het oosten had men zicht op de Gelderse Vallei. Van oudsher doorkruisten slechts enkele wegen het gebied.
De huidige Utrechtseweg is zonder twijfel de oudste en belangrijkste weg en vormt de verbinding tussen Utrecht en Amersfoort.
Mogelijk is de Utrechtseweg zelfs prehistorisch van oorsprong, gezien de aanwezigheid van verschillende grafheuvels aan en in de nabijheid van deze weg. De grafheuvel op het huidige terrein van De Lichtenberg is onderzocht in de jaren vijftig, tijdens de bouw van het ziekenhuis. Het is een grafheuvel uit de Nieuwe Steentijd met latere bijzettingen uit de IJzertijd. Overigens is toen ook geconstateerd dat bij de bouw minstens een (wellicht meer) grafheuvel is verdwenen. Langs de Utrechtseweg bevonden zich meerdere heuveltjes, die oorspronkelijk grafheuvels kunnen zijn geweest. Duidelijk herkenbaar is de zogenoemde Galgenberg, op het hoogste punt van de Berg, ook zeer waarschijnlijk van oorsprong een prehistorische grafheuvel. Vanuit de gehele omtrek zichtbaar, werden hier de stoffelijke overschotten van misdadigers opgehangen, die op de Hof waren terechtgesteld.
Een kaart uit 1690 toont allereerst dat de kenmerkende splitsing van de Utrechtseweg en de Prins Frederiklaan in eerste aanleg in de 17e eeuw aanwezig is. Daarnaast is duidelijk dat het wat slingerende verloop van de Utrechtseweg in de omgeving van de Galgenberg aansluit op de 'Amersfoortsewegh' richting Zeist met de daarlangs gelegen kenmerkende 17e-eeuwse ontwikkelingsstructuur in een strakke vakkenverkaveling. Met de aanleg van de Stichtse Rotonde, omstreeks 1962, is het landschappelijke open karakter van de oorspronkelijke heide op deze uitloper van de Heuvelrug duurzaam herkenbaar gebleven.

1850-1890

De eerste verandering in het vrijwel geheel onbebouwde gebied vond in 1863 plaats met de aanleg van de spoorlijn Utrecht-Amersfoort door de Centraal Spoorweg Maatschappij. Hiervoor werd in dat jaar in de directe omgeving van de oude stad, aan het huidige Smallepad, door architect N.J. Kamperdijk een station gebouwd. De kaart uit de gemeenteatlas van Kuyper (1865) *(kaart 4)* bevestigt dat het gebied in het midden van de 19e eeuw nog vrijwel onbebouwd was.

Aan de 'Straatweg van Utrecht' was ter hoogte van de splitsing met de Vlasakkerweg een tol geplaatst. De Utrechtseweg splitste zich halverwege de Berg in de huidige Prins Frederiklaan. Dit pad leidde naar het gebied 'de Vlasakkers', dat in die tijd als exercitieterrein fungeerde. Daarnaast was er de Vlasakkerweg in het noorden (thans gedeeltelijk Barchman Wuytierslaan), waar in de directe omgeving met de spoorwegovergang enkele panden staan aangegeven met de naam 'Klein Kolfschoten'. In het zuiden staan de 'Dievenweg' en 'Appelweg' aangegeven (thans respectievelijk Vondellaan en Kapelweg).

De topografische kaart uit 1890 *(kaart 5)* geeft een meer exact beeld van de Berg, met een verkaveling die, zoals gebruikelijk, loodrecht op de bestaande wegen was aangebracht. Over het gehele gebied verspreid staat slechts een tiental gebouwen aangegeven. Met name aan de Utrechtseweg werden na de spoorwegontsluiting in 1863 met Utrecht en in 1874 met Amsterdam, door de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij, sporadisch enkele grote villa's voor de zeer welgestelden gebouwd. Voorbeelden hiervan zijn onder andere villa Meerwegen, Mezzo Monte en villa Genista. Bezoekers aan de stad konden vanuit het Berghotel van het weidse panorama over de omgeving genieten. Hiervoor was op het hoogste punt tot 1918 een houten chalet gesitueerd, waarbij de landschappelijke tuinaanleg van L.A. Springer in het noorden de overgang naar de 'natuurlijke' omgeving vormde, terwijl zijn geometrische tuin aan de straatzijde de samenhang met het meer stedelijke buiten wonen accentueerde.
In 1876 waren grote delen van dit gebied voor de totale som van *f* 36.400,- door de gemeente verkocht. Met de op deze verkregen inkomsten kon het gemeentebestuur enkele straten in de binnenstad van een verharding voorzien. Een gevolg van deze transactie was dat hiermee de ontwikkeling van het Bergkwartier in handen kwam van particulieren.

1890-1915

Aan het eind van de 19e eeuw werd, na een stevige Amersfoortse lobby, duidelijk dat buiten de stad één nieuw station zou worden gebouwd voor de verschillende spoormaatschappijen. Hiermee werd het Bergkwartier vanuit het gehele land nog beter bereikbaar.

Nog net voor de eeuwwisseling kwam de 'NV Amersfoort, Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen', ook wel 'Nieuw Amersfoort' genoemd, met de eerste schetsen voor een villapark. Het eerste ontwikkelingsplan werd in 1899 gepubliceerd in het door de Amersfoortse makelaar P.N. van Haselen uitgegeven boekwerkje *Amersfoort als woonplaats in het hartje van ons land*, die op deze wijze kopers naar Amersfoort probeerde te lokken. De in Amersfoort woonachtige H.F. Hartogh Heys van Zouterveen ontwierp een plan, waarbij hij de bestaande wegen als de Utrechtseweg en de Prins Frederiklaan als lineaire assen in zijn ontwerp opnam. Deze loodrecht op de hoogtelijnen staande wegen overbrugden een groot hoogteverschil. Hier omheen werd onder invloed van de Engelse landschapsstijl een nieuw patroon van gebogen wegen ontworpen, die de hoogtelijnen min of meer volgden. Het aan de noordzijde gelegen stationsgebouw vormde hierbij een centraal punt, van waaruit verschillende wegen het Bergkwartier ontsloten. De huidige Koningin Wilhelminalaan en de Emmalaan waren daarbij van grote betekenis.
De beplanting was zodanig geprojecteerd, dat verrassende vergezichten konden ontstaan. Voor een enkel terrein maakte Hartogh Heys van Zouteveen daarbij een gedetailleerd uitwerkingsplan, waarbij tevens de zichtlijnen vanuit de villa staan aangegeven.

Het plan van Hartogh Heys van Zouteveen was snel achterhaald. In september 1900 kwam dezelfde exploitatiemaatschappij met een nieuw plan, nu ontworpen door de tuinarchitecten A.P. Smits en R.M.A.O. Schulz uit Naarden *(kaart 6)*. De uitgangspunten van de Engelse landschapsstijl bleven gehandhaafd, zij het dat het lanenpatroon wat evenwichtiger was vormgegeven. Dit plan werd dan ook voor een groot deel uitgevoerd.
Door het opnemen van servituten in de koopcontracten probeerde de exploitatiemaatschappij het landschappelijke karakter voor langere tijd vast te leggen. Het was bijvoorbeeld verboden 'arbeiderswoningen of woningen van minder dan 300 gulden werkelijke huurwaarde, fabrieken, werkplaatsen, pakhuizen, schuren, bordelen, danshuizen, herbergen, kroegen, koffiehuizen, bierhuizen en logementen' te bouwen. Bovendien moesten de huizen minimaal twee verdiepingen bezitten en ten minste 8 meter van elkaar zijn gelegen.
De uitgangspunten van dit plan werden in het Uitbreidingsplan uit 1905 door stadsarchitect W.H. Kam overgenomen.

1,110526045008

Naast incidentele bebouwing aan met name de Utrechtseweg vond vanaf 1900 een meer planmatige ontwikkeling plaats. In de omgeving van de Johan van Oldenbarneveltlaan werden langs drie noord-zuid gesitueerde lanen, met elkaar verbonden door een gebogen laan in het zuiden, door de NV Java dubbele villa's gebouwd op relatief kleine percelen.
Voor 1905 werden vervolgens de huidige Koningin Wilhelminalaan en de Emmalaan aangelegd. Daarna werden voor de welgestelden tot circa 1915 zeer grote, vrijstaande villa's gebouwd, die op uitgestrekte percelen aan de lineaire assen zijn gelegen. Het landhuis Middeloo, 't Huis Lumey en Huize Paaslo zijn hiervan goede voorbeelden.

1915-1940

In 1913 werden de gronden van de Exploitatiemaatschappij door de gemeente voor een bedrag van *f* 350.000,- overgenomen, waardoor de gemeente zelf initiatieven kon ontwikkelen om nieuwe inwoners te werven.
Hiervoor werd een 'Reclamecommissie' in het leven geroepen, waarbij opnieuw de makelaar P.N. van Haselen werd betrokken. Men richtte zich hierbij behalve op kandidaten uit het gehele land vooral op de repatrianten uit Nederlands-Indië. Bovendien werd tussen 1918 en 1920 een Uitbreidingsplan *(kaart 7)* opgesteld, waarbij met de bouw van een groot aantal woningen rekening werd gehouden. Hier liet de gemeente zich bijstaan door de Oosterbeekse tuinarchitect H.A. Poortman, die daarvoor reeds bij incidentele plannen, zoals de situering van het Belgenmonument, was betrokken. Deze ging voort op de door zijn voorgangers ingeslagen weg, zij het dat de kavelgrootte over het algemeen werd verkleind. Op deze wijze werd het buiten wonen voor bredere lagen bereikbaar. Voor deze groep werden kleinere villa's en landhuizen gebouwd, waarbij met name voor het personeel geen aparte vertrekken meer werden ontworpen.
Een goed voorbeeld van deze ontwikkeling is onder meer villa De Oogst aan de Barchman Wuytierslaan 46. In deze periode werd het gebied rond de huidige Van Hogendorplaan tot ontwikkeling gebracht, hetgeen ook gold voor het gebied ten westen van de Emmalaan en ten zuiden van de Prins Frederiklaan. Na de aanleg in 1914 van de tramlijn met Zeist via de huidige Barchman Wuytierslaan en de Daam Fockemalaan werd het ook aantrekkelijk in het westelijke deel van het Bergkwartier woningen te bouwen. Het complex van de Frisiawoningen uit de periode 1920-1922 is hiervan een goed voorbeeld.

Tot na de Tweede Wereldoorlog voorzag het Uitbreidingsplan 1918-1920 in de behoefte.
Hoewel het Bergkwartier als villapark is ontworpen, heeft het vanaf het allereerste begin ook ruimte geboden aan grote instellingen. Een van de eerste instellingen, die op de Berg werden gebouwd, was het Rijks Opvoedingsgesticht voor Jongens in 1908. Aangezien deze wijk vooral door de betere stand werd bevolkt, is het niet verwonderlijk dat hier in 1913, dichtbij haar belangrijkste afnemers, de gemeentelijke watertoren werd gerealiseerd. De situering op het hoogste punt, waardoor de toren relatief laag kon blijven, was daarbij ook een niet onbelangrijke overweging. Begin jaren twintig werd aan de zuidzijde van de watertoren op de helling van de Berg 'Klein Zwitserland' aangelegd, een wandelpark dat gekenmerkt wordt door gebogen lanen, hoogteverschillen, doorzichten en houten bruggetjes. De ontwerper is vooralsnog onbekend.
Daarnaast zijn in het Bergkwartier ook de betere scholen gebouwd. In 1919 vestigde zich de Rijks HBS aan het Thorbeckeplein en in het begin van de jaren dertig werden grote school- en kloostercomplexen gebouwd, zoals het stedelijk Johan van Oldenbarnevelt Gymnasium en Onze Lieve Vrouw ter Eem aan de Daam Fockemalaan. Al deze complexen en instellingen werden via kleinere zichtassen en ruimtelijk aangelegde groenstructuren met de landschappelijke aanleg van het villapark verweven. De traditionele oriëntatiepunten in een wijk, zoals kerken met hun torens, zijn in deze periode opvallend genoeg net buiten de grenzen van het plangebied gerealiseerd. De toren van de rooms-katholieke Sint Ansfriduskerk is wel vanaf verschillende punten in het oostelijk deel van het Bergkwartier zichtbaar.

1940-heden

Vanzelfsprekend zijn in de periode 1940-2000 binnen de structuur van het villagebied eigentijdse invullingen gerealiseerd, die echter door hun maat in meer of mindere mate bij het oorspronkelijke karakter aansluiten.
De traditie van het huisvesten van grote instellingen werd in 1952 met de bouw van het Constantinianum aan de Daam Fockemalaan voortgezet. Ook hier vormt de toren met de uivormige bekroning een oriëntatiepunt.

1.110526045009

1.11052604501 0

In het Bergkwartier is met name in deelgebied IV de periode van de wederopbouw goed vertegenwoordigd. Omstreeks 1955 zijn op verschillende plaatsen flatwoningen gebouwd, die door een strokenverkaveling met uitgestrekte gazons eveneens een grote samenhang met de bestaande groenstructuur bezitten. Daarnaast vormen ook de gebouwen van de coöperatieve vereniging 'De Terp' aan de P.J. Troelstralaan van deze periode een goed voorbeeld. In 1957 werd halverwege de Utrechtseweg het complex van Ziekenhuis De Lichtenberg gebouwd. In de jaren vijftig werden niet alleen grotere complexen gerealiseerd, maar werd het Bergkwartier ook verrijkt met een groot aantal landhuisjes, in een voor die tijd zeer kenmerkende architectuur, waarin enerzijds de invloeden van de traditionele Delftse school en anderzijds de uitgangspunten van het functionalisme herkenbaar zijn.
In het begin van de jaren zestig is de Stichtse Rotonde in het kader van de rondweg om Amersfoort aangelegd. Met een forse oppervlakte bijna ter grootte van de Amersfoortse binnenstad, is de rotonde van bijzondere ruimtelijke betekenis als afronding van de landschappelijke 17e-eeuwse verkavelingsas vanuit de richting Zeist, waarin het oorspronkelijke heidelandschap duurzaam is geïntegreerd.
Eind jaren negentig kreeg het Rijks Opvoedingsgesticht een woonfunctie, waarbij ook het achterterrein voor villa- en woonbebouwing werd verkaveld. Omstreeks 2002 werden ook op het terrein achter het voormalige gymnasium woningen gebouwd in een nieuw stedenbouwkundig patroon. Beide onderdelen vormen daardoor aparte enclaves binnen het Bergkwartier.

ARCHITECTONISCHE ONTWIKKELING EN BOUWTYPEN IN HET BERGKWARTIER

Architectonische ontwikkeling

In het Bergkwartier zijn alle stijlontwikkelingen binnen de architectuur uit de periode 1890-2000 goed vertegenwoordigd, waardoor de ontwikkelingsgeschiedenis van het Bergkwartier ook aan de panden valt af te lezen.

Omstreeks 1900

Rond 1900 wordt het Bergkwartier vooral gekenmerkt door panden die in één van de neostijlen zijn vormgegeven. Vooral van het neoclassicisme, de neorenaissance en de chaletstijlen zijn goede voorbeelden aan te wijzen. Als ontwerpers traden vaak de plaatselijke aannemers en bouwbedrijven op, zoals de Gebr. Ruitenberg.

1900-1910

In deze periode worden de neostijlen nog steeds veelvuldig toegepast, zij het dat de ontwerper nogal eens een combinatie van verschillende stijlen maakt, die met de term 'eclecticisme' wordt aangeduid. Vooral door de toepassing van baksteen in verschillende kleuren (baksteenornamentiek) wordt met name de neorenaissance geïmiteerd. Architecten als H. Kroes en W. Salomons hebben in Amersfoort door de toepassing van deze stijlen bekendheid gekregen. Soms is in de detaillering van de villa's de invloed van de Jugendstil herkenbaar.

1910-1920

Omstreeks 1910 krijgt het rationalisme, beïnvloed door de werken van H.P. Berlage, K.P.C. de Bazel en J.W. Hanrath, meer invloed in de plaatselijke architectuur. Dit uit zich vooral in sobere gevels, waarbij de zorgvuldige compositie van gevelopeningen van belang zijn. De Amersfoortse architect M.J. Klijnstra is hiervan een goede representant.

1920-1930

In deze periode wordt de architectuur in het Bergkwartier rijker, onder invloed van de Amsterdamse school. De toepassing van een scala aan metselverbanden, de combinatie van bouwmaterialen, de zorgvuldige detaillering en een bouwmassa, die als het ware geboetseerd is, zijn de belangrijkste kenmerken van deze tijd. Bouwmeesters die in Amersfoort in deze stijl hebben gewerkt zijn: J.B. van der Haar, H.F. Symons, A.H. van Wamelen en H.Th. Wijdeveld.

1930-1940

In dit decennium wordt de architectuur van de Amsterdamse school, zowel landelijk als in Amersfoort, strakker van vorm. Vooral in de architectuur van de kerkgebouwen van G. van Hoogevest is deze tendens herkenbaar. Daarnaast is invloed van het oeuvre van W.M. Dudok herkenbaar in de werken van de Amersfoortse stadsarchitect ir. C.B. van der Tak.
Gelijktijdig is er een groep architecten die zich weer meer op de historische bouwstijlen oriënteert. Op deze wijze wil men de achtergrond van de opdrachtgever ook in de architectuur verbeelden. De kloostergebouwen van Onze Lieve Vrouw ter Eem van de hand van B.J. Koldewey zijn kenmerkend voor deze richting van het traditionalisme, ook wel Delftse school genoemd.

1940-1970

Na de oorlog, de tijd van de wederopbouw, hebben zowel de richting van het traditionalisme als de stroming van de nieuwe zakelijkheid of het functionalisme aanhangers. Beide stijlen zijn in Amersfoort dan ook goed vertegenwoordigd. Het kloostercomplex van de kruisheren, ontworpen door Jos. Schijvens, is een goed voorbeeld van de eerste richting, terwijl de villa van G.Th. Rietveld tot een van de belangrijkste representanten van de moderne stroming beschouwd kan worden. Het werk van de architect Oosterhuis behoort ook tot de laatstgenoemde richting. Bovendien worden de kenmerken van beide stromingen binnen één ontwerp wel gecombineerd, hierbij komen de modernistische invloeden vooral in het stedenbouwkundig ontwerp tot uitdrukking (strokenbouw), terwijl in de architectuur nog een traditionalistische detaillering herkenbaar is.

1970-heden

De laatste decennia zijn minder eenvoudig onder één noemer te brengen. Naast de traditionalistische en modernistische invloeden, herkenbaar in de detaillering, kenmerkt deze periode zich vooral door een grotere maat en schaal. Met name aan de noordoostelijke rand van het Bergkwartier en bij invullingen rond het complex Op den Berg en het voormalige gymnasium zijn deze ontwikkelingen herkenbaar.

Bouwtypen

Het merendeel van de bebouwing in het Bergkwartier bestaat zonder enige twijfel uit woonhuizen. Binnen deze categorie is een aantal specifieke bouwtypen te onderscheiden, van zeer royaal tot relatief bescheiden van maat.
De tweede plaats wordt ingenomen door schoolgebouwen, die veelal op bijzondere stedenbouwkundige plekken zijn gesitueerd. Door zichtassen zijn zij in de omgeving verankerd en vormen zij de oriëntatiepunten binnen het stadsgezicht. Daarnaast zijn er utilitaire gebouwen en kantoorpanden, die overigens slechts sporadisch in het villapark zijn gerealiseerd. Tot slot bevindt zich een aantal markante en vaak solitair gelegen complexen en objecten in het Bergkwartier, waaronder het Belgenmonument.

1. Woonhuizen

Herenhuizen en stadse vakwerkvilla's

Omstreeks 1890 waren langs de Utrechtseweg al enige panden gebouwd, die op een groot perceel waren gelegen. Deze panden werden door zeer vermogende families bewoond. Het uiterlijk van de panden riep associaties op met de 18e-eeuwse buitenplaatsen en bevestigde zo de status van de bewoner. De villa's werden in een eclectische stijl ontworpen, waarbij elementen uit vroegere stijlen tot een nieuw geheel werden samengevoegd.
Een apart te onderscheiden categorie binnen dit bouwtype is het herenhuis, waarbij vooral de invloeden van het neoclassicisme overheersen. De gevelindeling is veelal symmetrisch en de bouwmassa wordt afgedekt door een afgeplat schilddak.
Deze villa's, ontworpen op een vierkante of lichtrechthoekige plattegrond, bestaan uit twee verdiepingen met kap. Zij worden gekenmerkt door een verticaal karakter.
Vaak werden erkers en waranda's toegevoegd om het de bewoner mogelijk te maken van de buitenlucht te kunnen genieten. Naast het herenhuis werden ook meer romantisch vormgegeven villa's ontworpen met chaletinvloeden. Fraai gesneden daklijsten en rank vormgegeven serres en balkons sloten nauw aan op de landschappelijke inrichting van het villapark. Dit type wordt wel aangeduid met de term 'stadse vakwerkvilla'.

1.110526045011

1.110526045012

De villaontwikkeling in het Bergkwartier kwam pas goed tot ontwikkeling na de bouw van het nieuwe station in 1901. Dit type werd tot ongeveer 1915 gebouwd.

Buitenwoonhuizen

Als opvolger van de villa's en herenhuizen kwamen na 1915 de buitenwoonhuizen in zwang. De gemeente probeerde door de instelling van een reclamecommissie mensen van buiten naar Amersfoort te trekken. De publicatie *Amersfoort als Woonplaats* was zelfs op de schepen uit Nederlands-Indië verkrijgbaar. Als sterke punten van Amersfoort werden genoemd: de centrale ligging, malariavrij en goedkope bouwgrond. Deze panden konden met minder personeel worden bewoond. Dit type kenmerkt zich door een meer horizontaal karakter. De plattegrond bestaat uit een duidelijke rechthoek. Een forse kap, met de nok veelal evenwijdig aan de weg, heeft vaak één of meer dakschilden, die al op de eerste verdieping hun aanzet hebben. Dit bouwtype heeft ook de inspiratiebron gevormd voor het in de jaren dertig veelvuldig toegepaste type 'twee-onder-één-kap'. De buitenwoonhuizen zijn met name tussen 1915 en 1920 toegepast.

Landhuisjes

Vanaf 1920 ontstond er behoefte aan kleinere woningen op percelen van geringere omvang. Dit leidde tot het bouwtype 'landhuisje', dat vooral door de gegoede middenstand werd betrokken. De woningen zijn veelal op een rechthoekige plattegrond gebouwd en bezitten een bouwmassa met zowel verticale als horizontale elementen. De kap wordt laag door getrokken, soms tot onder de eerste verdieping.
Vanaf de jaren vijftig wordt dit type, veelal in functionalistische stijl, ook zonder kap gerealiseerd. Ook recent zijn nog panden gebouwd, die in deze categorie geplaatst kunnen worden.

Bungalow

In de jaren vijftig wordt met name in het westelijk deel van het villapark een klein aantal woonhuizen gebouwd, waarbij alle functies op de begane grond zijn gelegen. Hierdoor is de plattegrond langgerekt of L-vormig. De bouwmassa, die één bouwlaag telt, wordt afgedekt door een plat dak of door een flauw hellende kap met daaronder nog enige opslagruimte.

Dubbele woonhuizen

In het villapark Bergkwartier is gedurende de hele periode een groot aantal dubbele woonhuizen gerealiseerd. Op deze wijze was het wel mogelijk de woningen, ondanks het feit dat zij op een kleiner perceel waren gelegen, toch dezelfde status en uitstraling te geven als die van een enkel woonhuis. De grootte van de bouwmassa geeft daarbij vaak de doorslag of hier het herenhuis, de stadse vakwerkvilla of het buitenwoonhuis als inspiratiebron is genomen. De kleinere omvang van het landhuisje heeft ertoe bijgedragen dat dit laatste bouwtype bij de bouw van dubbele woonhuizen niet als referentiebeeld geschikt was.

Middenstandswoningen in rij

In het Bergkwartier zijn als aanvulling op de enkele landhuisjes en de dubbele woonhuizen op enkele plaatsen meerdere middenstandswoningen onder één kap gerealiseerd. De plattegrond van het bouwblok is langgerekt en is evenwijdig aan de straat gepositioneerd. De gevels, van een of twee bouwlagen, worden door een kap besloten. Het blok krijgt ritme door de deur- en vensteropeningen van de afzonderlijke woningen. Ook de opeenvolging van schoorstenen spelen hierin een belangrijke rol.

Flatwoningbouw en appartementgebouwen

In het begin van de jaren vijftig werd met de komst van de flat- of etagewoningen een voor het Bergkwartier geheel nieuw type tot stand gebracht. De bouwmassa's werden veelal in strokenbouw gesitueerd, waarbij de omringende groenstructuur aansloot op de landschappelijke kwaliteiten van het villapark. Op iedere verdieping werden meerdere woningen gesitueerd, die door een centrale entree, een hal, een trappenhuis en galerijen bereikbaar waren. De rechthoekige bouwmassa's werden veelal door een flauw zadeldak afgesloten. In de jaren tachtig werd dit bouwtype door de meer omvangrijke appartementgebouwen overgenomen, waarbij de relatie met het omringende landschap minder naar voren kwam.

1.110526045013

2. Scholen

Vanaf het allereerste begin zijn er in het Bergkwartier scholen gevestigd, die in sommige gevallen gerelateerd waren aan een kloosterorde of congregatie. Door hun grotere bouwmassa en hun bijzondere stedenbouwkundige plek, - waarbij de gebouwen op de hoek van wegen zijn gelegen en door zichtlijnen met de omgeving zijn verankerd - zijn de schoolgebouwen belangrijke oriëntatiepunten in het villapark. De vormgeving is in alle gevallen van hoge kwaliteit. De lokalen zijn veelal aan een zijde van een lange gang gelegen. Uitzondering hierbij zijn de scholen van de congregaties, waarbij de leslokalen rond binnenhoven zijn gesitueerd.

3. Kantoren

In het Bergkwartier zijn relatief weinig als kantoor ontworpen panden aanwezig.
De ontwerpers van de eerste voorbeelden, de kantoren van de Raad van Arbeid en het Belastingkantoor, hebben hun bouwopgaven als grote villa's opgevat. Hierdoor sluiten deze gebouwen goed aan op de omliggende bebouwing. Pas na de oorlog werd de eerste hoogbouw gerealiseerd met stijlkenmerken van het functionalisme. Eind jaren tachtig werden vooral in de omgeving van het stationscomplex grootschalige kantoorpanden tot stand gebracht. Gelegen aan de rand van het stadsgezicht schermen zij door hun hoogopgaande bouwmassa's het achterliggende, kleinschalige villagebied af.

4. Utilitaire gebouwen

In het villapark is slechts een klein aantal utilitaire bouwwerken tot stand gebracht. De watertoren kreeg een plek op het hoogste punt van de Berg. Daarnaast bevindt zich in het gebied een groot aantal transformatorhuisjes, waarvan enkele op bijzondere wijze zijn vormgegeven.

5. Kerken en kloosters

Het is opmerkelijk dat de kerkgebouwen in het Bergkwartier een wat ondergeschikte plaats innemen. Vanaf de hoogste punten is de toren van de net buiten het stadsgezicht gelegen Sint Ansfriduskerk (1915, architect: W. te Riele) goed zichtbaar.
In een in 1908 gebouwd woonhuis vond op een later tijdstip de Vrij Katholieke Kerk haar onderdak. Pas in 1927 werd aan de Appelweg het eerste kerkgebouw in het plangebied gerealiseerd. De spitse toren van de kapel van Onze Lieve Vrouw ter Eem werd in de zichtas van de Prins Frederiklaan ontworpen. In de jaren vijftig werd de Bergkerk gebouwd, die op de hoek van de Abraham Kuyperlaan en de Prins Frederiklaan is gelegen. Gelijktijdig verrees het kloostercomplex van de Kruisheren aan de Daam Fockemalaan. Hier vormt de toren bij de kapel een belangrijk oriëntatiepunt aan de toegangswegen van Amersfoort.

6. Overigen

Op een van de hoogste punten in het Bergkwartier werd tijdens de Eerste Wereldoorlog het Belgenmonument ontworpen. Vanaf de omloop kon men ver uitkijken over de Gelderse Vallei en het Eemdal. Dit gedenkteken vormt één geheel met de omliggende monumentale tuin.
Ook op andere plaatsen in het Bergkwartier kon men van het uitzicht genieten. Hiervoor werden zelfs aparte zitbanken ontworpen.

HUIDIG RUIMTELIJK KARAKTER

Het Bergkwartier toont een zeer gevarieerd straatbeeld door zijn rechte en gebogen lanen van verschillende breedtes en door zijn diverse open en groene ruimten. Het grotendeels uitgevoerde ontwerp van de tuinarchitecten Hartogh Heys van Zouteveen en van Smits & Schulz is wat structuur betreft nog grotendeels intact, waarbij het ontwerp door het opnemen van bestaande en nieuwe lineaire assen kenmerkend is voor de eind 19^{e}-eeuwse gemengde landschapsstijl. Deze stijl werd veel toegepast bij de inrichting van landgoederen, begraafplaatsen en villaparken.

In de gemengde stijl werden de landschappelijke elementen van de Engelse landschapsstijl, zoals het gebogen lanenpatroon, de verrassende uitzichten en een gevarieerd beplantingsplan, waarin licht en donker werden afgewisseld, gecombineerd met meer geometrische uitgangspunten, zoals structuurbepalende assen. Dit gold niet alleen voor het villapark, ook bij de inrichting van de percelen van de villa's werd deze combinatie toegepast.

De hoofdwegen staan loodrecht op de hoogtelijnen, waarbij langs deze lineaire assen de accidentatie van het gebied duidelijk ervaarbaar is, wat door de hoge bomen, geplant in het openbaar gebied, nog eens wordt geaccentueerd. De samenkomst van de lineaire assen van de Utrechtseweg en de Prins Frederiklaan wordt sinds 1925 gemarkeerd door een monumentale zitbank, waar vandaan men - zeker toen de beplanting nog niet zo hoogopgaand was - een prachtig uitzicht had via de lommerrijke Utrechtseweg op de oude stad.

1.110526045014

Lineaire assen

Het villapark is door de tuinarchitecten vormgegeven in de zogenoemde 'gemengde stijl'. Hierin worden de landschappelijke kenmerken van de Engelse landschapsstijl met geometrische vormen gecombineerd. Het gebogen lanenpatroon is dan ook rond sterk lineaire assen aangelegd.

Utrechtseweg

De Utrechtseweg, de verbindingsweg tussen Utrecht en Amersfoort, is ongetwijfeld de oudste laan binnen het Bergkwartier. Deze laan is door de tuinarchitecten Hartogh Heys van Zouteveen, Smits en Schulz als lineaire as binnen het villapark opgenomen. De rijbaan wordt door monumentale bomen geflankeerd. Op verschillende plaatsen zijn oude bomen vervangen door nieuwe exemplaren, waarbij op termijn weer het kathedraaleffect van hoge kruinen over de weg wordt bereikt. De Utrechtseweg heeft geen uniform laanbeeld. Omstreeks 1900 werden langs de weg op grote afstand van elkaar voorname villa's gebouwd. Ook het Berghotel kreeg de vorm van een statig woonhuis.

Tussen 1900 en 1920 werden dicht bij de stad kleine woon- en winkelhuizen gebouwd. Deze panden staan zeer dicht naast elkaar. Nadat het nieuwe station was gebouwd, werden in dezelfde periode dubbele villa's gebouwd. Hier en daar werden bijzondere gebouwen gerealiseerd, zoals het Rijks Opvoedingsgesticht voor Jongens en de watertoren. Het meest zuidelijke gedeelte bleef lange tijd onbebouwd, waardoor de Galgenberg de toegang tot de stad visueel bleef domineren.

Prins Frederiklaan

De Prins Frederiklaan was aan het eind van de 19e eeuw de toegangsweg naar de Vlasakkers. Tonen de eerste topografische kaarten nog een zandpad, omstreeks 1900 werd ook deze weg bestraat. De landschapsarchitecten namen ook deze laan op als lineaire as in hun ontwerp.
Op de markante splitsing met de Utrechtseweg werd in 1924 een zitbank geplaatst, waar men van het uitzicht op de stad kon genieten.
Het gedeelte tussen Utrechtseweg en Koningin Wilhelminalaan, dat voorzien was van een monumentaal middenplantsoen, werd aan beide zijden bebouwd met royale villa's. Het overige gedeelte, waarbij aan weerszijden grasstroken met bomen waren ontworpen, bezat tot ver in de jaren vijftig alleen bebouwing aan de zuidzijde. Aan het eind is de toren van Onze Lieve Vrouw ter Eem de beëindiging van de zichtas.

Koningin Wilhelminalaan

Voor het nieuwe station werd in 1901 een rotonde aangelegd waarbij de Koningin Wilhelminalaan door de landschapsarchitecten van begin af aan de functie van belangrijkste zichtas kreeg toebedeeld. Aan deze laan, die een breed profiel bezit met grasstroken en monumentale bomen tussen rijbaan en trottoir, werden direct zeer voorname villa's op grote kavels gebouwd. Ook het Oud-katholiek bisschoppelijk seminarie werd aan deze laan gevestigd. In de jaren vijftig werd aan de westzijde een groot terrein herverkaveld.

Emmalaan

Op de kruising van drie lineaire assen (Prins Frederiklaan, Koningin Wilhelminalaan en Emmalaan) ontwierpen de landschapsarchitecten een rotonde. Hierbij werd de Emmalaan zodanig gesitueerd dat een verbinding met het kruispunt Vondellaan/Utrechtseweg kon worden gevormd. Ook de Emmalaan kreeg een breed profiel. Ook hier markeren de grasstroken met de daarin geplaatste bomen het laanbeeld. Langs deze weg werden vanaf 1915 villa's en buitenwoonhuizen gebouwd, gelegen op tamelijk grote percelen. In latere perioden werden nieuwe woonhuizen toegevoegd. Eind jaren zestig werd de monumentale villa, gelegen op de hoek van de Emmalaan en Prins Frederiklaan, vervangen door het grootschalige complex van het Leger des Heils.

1.110526045015

Lanen

De woonstraten volgen de hoogtelijnen, van waar men oorspronkelijk doorzichten had op de lager gelegen gebieden. Aangezien de beplanting, zowel in het openbaar als privé-gebied, zich fors heeft ontwikkeld, zijn de doorzichten grotendeels verdwenen. De laanbeplanting en het groen in de privé-tuinen vormen thans een grote samenhang. De naar buitengerichte zichtassen zijn in de opeenvolgende decennia geleidelijk aan meer en meer naar binnengekeerd. Bijzonder kenmerkend voor de ontwerpuitgangspunten van het villapark Bergkwartier is het feit, dat het openbaar gebied samen met de particuliere tuinen in feite één grote landschappelijke ruimte vormt, waarin de gebouwen als objecten zijn geplaatst, die goed zichtbaar zijn vanaf de openbare weg. Thans onttrekken de te hoog opgaande beplanting en de erfscheidingen op meerdere plaatsen de bebouwing aan het oog.

Deelgebieden

Het te beschermen gezicht is, zoals gezegd, onder te verdelen in negen kleine deelgebieden *(kaart 1)*. Deze gebieden verschillen wat ruimtelijke karakteristiek betreft weliswaar van elkaar, maar vertonen door de aanwezigheid van een dominerende groenstructuur met elkaar een grote samenhang:

- I: omgeving Van Oldenbarneveltlaan/Pieter Bothlaan: noord - zuid;
- II: villagebied; noord - midden - zuid;
- III: bosgebied ten westen van Abraham Kuyperlaan;
- IV: omgeving flatwoningen omgeving 'De Terp';
- V: omgeving voormalig terrein Rijks Opvoedings Gesticht;
- VI: omgeving Belgenmonument;
- VII: kloostercomplexen ten westen van de Daam Fockemalaan;
- VIII: bosgebied Galgenberg;
- IX: terrein ziekenhuis De Lichtenberg.

Deelgebied I

De eerste planmatige ontwikkeling van het Bergkwartier vond plaats in de directe nabijheid van het station. In dit gebied zijn twee onderdelen, noord en zuid, te onderscheiden.

I-Noord: omgeving Van Oldenbarneveltlaan

De eerste ontwikkelingen binnen het villapark Bergkwartier vonden in opdracht van de Exploitatiemaatschappij plaats in de directe nabijheid van het nieuwe station. Hierop anticiperend werden omstreeks 1900 grote villa's op ruime kavels gebouwd. Hiervan zijn villa Meerwegen en villa Mezzo Monte goede representanten.
Na de bouw van het station (1901) werd dit onderdeel van het villapark tussen 1900 en 1910 tot ontwikkeling gebracht. Voor het bereiken van een samenhangend ruimtelijk beeld werden de zogenoemde 'Bergservituten' opgesteld, waarin werd omschreven welke bebouwing en functies in het villapark wel en niet waren toegestaan.
De wegen, die bestaan uit een rijbaan met aan beide zijden een trottoir, worden door bomen in het trottoir geaccentueerd. Het deelgebied kenmerkt zich door de vele, op korte afstand van elkaar gebouwde, dubbele villa's van twee bouwlagen met kap. Deze panden, veelal in eclectische stijl en met baksteenornamentieke detaillering gebouwd, staan op tamelijk kleine percelen met voor- en achtertuinen, van de openbare weg gescheiden door van oorsprong smeedijzeren hekwerken. Een enkele villa werd vanwege het prachtige uitzicht van een panoramatorentje voorzien.
Aan de Berkenweg staat sinds 1900, blijkbaar buiten de werkingssfeer van de Bergservituten, een blokje van een zestal rijk gedetailleerde en in eclectische stijl uitgevoerde middenstandswoningen. Omstreeks 1910 ontwierp J.C. van Epen een ensemble van meerdere villa's aan de Prinses Marielaan.

1,110526045016

De panden uit deze periode zijn overwegend in rode baksteen opgetrokken, waarbij de kappen van rode of gesmoorde pannen zijn voorzien. Slechts incidenteel is een villa van stucwerk voorzien. In de jaren dertig resteerden nog enkele terreinen. Hier kreeg de nieuwe bebouwing in een enkel geval een rieten kap.

Het is opmerkelijk dat de bijzondere bebouwing veelal een afwijkend kleurgebruik bezit. Dat geldt onder andere voor:
- het voormalige belastingkantoor (Prins Hendriklaan 15), dat is vormgegeven als een grote villa, waarvan de stucwerkgevel van een rode bakstenen plint is voorzien;
- het schoolgebouw (Regentesselaan 19-21), waarbij de bouwmassa door een plat dak wordt besloten;
- het kerkgebouw van het Apostolisch Genootschap (Utrechtseweg 73), dat is opgetrokken in een gele steen. De bouwmassa is van een plat dak voorzien.

Het aantal panden, waarvan de bouwmassa niet aansluit bij het stedenbouwkundig weefsel van het villagebied, is gering. Dat geldt in feite alleen voor:
- de uitbreiding van villa Mezzo Monte uit de jaren vijftig;
- de drie bouwblokken op de hoek van de Berkenweg/Utrechtseweg, BW-laan/Regentesselaan en Johan van Oldenbarneveltlaan 46, alle uit de jaren negentig, waarin het gevelbeeld in tegenstelling tot de omringende bebouwing door identieke gestapelde lagen wordt bepaald.

I-Zuid: omgeving Pieter Bothlaan

Het deelgebied I-Zuid is circa tien jaar later dan deelgebied I-Noord tot ontwikkeling gebracht, waarbij de structuur van het noordelijke gedeelte is voortgezet.
De Pieter Bothlaan wordt vooral gekenmerkt door dubbele villa's van één of twee bouwlagen met kap, die als een ketting aan beide zijden van de laan zijn gesitueerd. De huizen in de Pieter Bothlaan dateren grotendeels uit de periode 1910-1920. Het merendeel van de panden is uitgevoerd in een (donker)rode baksteen met in een enkel geval een afwisseling met stucwerk op de verdieping. De kappen zijn gedekt met pannen, merendeels rood in een enkel geval gesmoord.

Slechts in een aantal gevallen is een goed bij de oudere panden passende invulling uit de jaren dertig herkenbaar. Ook in de jaren negentig zijn twee woningen gebouwd. Deze nieuwbouw voegt zich door de gekozen bouwmassa en de kleurstelling goed in het oorspronkelijke karakter van de laan.
De hoofdnokken van de dubbele villa's zijn veelal evenwijdig aan de laan geplaatst, waarbij vaak steekkappen haaks op de weg zijn gesitueerd. De vrijstaande villa's bezitten daarentegen een nokrichting, die haaks op de weg is gericht.
De bouwblokken staan op korte afstand van de weg en zijn bovendien op relatief kleine afstand tot elkaar gegroepeerd. Rond de huizen ligt een tuin, waardoor ook de zijgevels vanaf de openbare weg goed zichtbaar zijn. Garages en schuren liggen veelal ver terug, zodat de tuin vanaf de openbare weg rond de hoofdbebouwing is gelegen.
Deelgebied I-Zuid bezit nog een zeer gaaf laanbeeld, waarbij alle latere ontwikkelingen, zowel in de jaren dertig als negentig van de twintigste eeuw, op goede wijze zijn ingepast.
Ook in dit deelgebied zijn de bijzondere gebouwen afwijkend vormgegeven, zoals:
- het kerkgebouw aan de Appelweg, dat in gele baksteen is opgetrokken;
- het herdenkingsmonument, dat in de tuinmuur langs de Appelweg is opgenomen en door zijn functie een bijzondere plaats inneemt.

Deelgebied II: villagebied zuid - midden - noord

De belangrijkste wegen in dit deelgebied bestaan uit de lineaire assen, die haaks op de hoogtelijnen zijn gelegen. Deze wegen bezitten een breed straatprofiel, waarbij de laanbomen in groenstroken zijn geplaatst. De rijbaan en de voetpaden bestaan uit met split afgedekt asfalt. Alleen de Koningin Wilhelminalaan en de Utrechtseweg zijn van een gebakken klinkerverharding voorzien. Door de assen van de Prins Frederiklaan en de Utrechtseweg wordt dit deelgebied in feite in drieën verdeeld. Langs deze hoofdwegen zijn de grootste percelen gelegen met de grotere villabebouwing. Langs de sterk gebogen woonstraten, die de hoogtelijnen min of meer volgen, zijn de percelen van geringere omvang gelegen. Hier bevinden zich de kleinere villa's en landhuizen, veelal voorzien van een dakaanzet vanaf de eerste verdieping.

De gebogen lanen bezitten een kleiner profiel, dat bestaat uit een rijbaan en voetpaden met split afgedekt asfalt. In de voetpaden zijn op veel plaatsen beeldbepalende grasstroken opgenomen, waarin laanbomen zijn geplaatst. De veelal groene erfafscheidingen in de vorm van hagen en de hoogopgaande bomen in de particuliere tuinen versterken het landschappelijk karakter van het Bergkwartier.

II-Zuid: omgeving Huijgenslaan

Na het ontstaan van deelgebied I werd de Berg tussen 1910 en 1920 verder ontwikkeld in de omgeving van de Huijgenslaan. Binnen twintig jaar was het gebied voltooid. In dit gedeelte van het Bergkwartier werden de merendeels dubbele villa's in verhouding tot het eerste deelgebied op iets grotere terreinen gesitueerd, waarbij de bebouwing iets vrijer langs de rooilijnen werd gepositioneerd.
Ook hier overheerst de rode baksteen met kappen van rode of grijze pannen. Ook rieten kappen komen in dit deelgebied herhaaldelijk voor.
De bijzondere bebouwing werd ook in dit deelgebied in afwijkende vorm gebouwd, zoals:

- het schoolgebouw aan de Vondellaan van de stadsarchitect ir. C.B. van der Tak, dat oorspronkelijk als openluchtschool werd ontworpen;
- in de jaren vijftig ontwierp de architect Oosterhuis een kantoorgebouw, waarin voor het eerst gestapelde verdiepingen werden toegepast;
- aan het eind van de Huijgenslaan ligt mogelijk een grafheuvel, die archeologisch van betekenis kan zijn. Nader onderzoek zal dit te zijner tijd moeten uitwijzen.

In de laatste dertig jaar is een aantal woongebouwen gerealiseerd, waarbij de oorspronkelijke typologie is losgelaten. Dit geldt voor:

- de geschakelde woningen aan de PC Hooftlaan, waarbij de gevels zich over een grote breedte manifesteren zonder doorzichten op de achtergelegen tuinen. De bielzen erfafscheidingen vormen een uitzondering binnen het Bergkwartier;
- de woonblokken langs de PC Hooft- en Tesselschadelaan, die uit gestapelde lagen bestaan. Bij deze complexen is ook de relatie met de groenstructuur van het Bergkwartier ontkend.

II-Midden: omgeving Anna Paulownalaan

Dit deelgebied kent een in verhouding lange ontwikkelingsgeschiedenis. De eerste panden werden in de jaren twintig in de directe omgeving van de lineaire assen gebouwd. Tussen 1930 en 1940 vond rond de Anna Paulownalaan een nieuwe bouwstroom plaats. In deze perioden werden de panden veelal in rode baksteen opgetrokken, waarbij de materialisering van de kap voor afwisseling zorgde, zoals rode en grijze pannen, rieten kappen en bij uitzondering leien of leipannen.

Het deelgebied werd in de jaren vijftig en zestig aan de westzijde gecompleteerd. Kleinere landhuisjes en bungalows, waarvan drie naar ontwerp van G.Th. Rietveld, kregen een plaats in het villapark. Aan het eind van de jaren zeventig moest een oude villa plaatsmaken voor de nieuwbouw van het Leger des Heils. Rond het Berghotel was in de jaren negentig nog plaats voor een nieuwbouwinvulling. In massaopbouw en detaillering bleven deze panden kwalitatief achter bij de oudere bebouwing in het Bergkwartier.

Als bijzondere gebouwen kunnen worden aangemerkt:

- het Berghotel, dat al vanaf het eind van de 19e eeuw een belangrijke positie in het Bergkwartier inneemt. Met name in de kopbebouwing langs de Utrechtseweg is het oorspronkelijk karakter nog afleesbaar;
- het voormalige kantoorgebouw van de Raad van Arbeid, dat in 1927 in de vorm van een grote villa werd gebouwd in de stijl van de Amsterdamse school.

In de laatste decennia is een aantal invullingen gerealiseerd, die wat schaal en kavelindeling betreft niet aansluiten op de oorspronkelijke uitgangspunten van het villapark:

- het pand van het Leger des Heils aan de Prins Frederiklaan/Emmalaan;
- de nieuwbouw op het terrein van het Berghotel.

1,110526045017

II-Noord: omgeving Abraham Kuijperlaan

Het deelgebied noord is binnen het Bergkwartier wat oppervlakte betreft het grootst. De eerste ontwikkeling vond, zoals te verklaren is, plaats in de directe nabijheid van het station. Rond de Van Hogendorplaan werd in de jaren twintig een groot aantal villa's gebouwd. De vormgeving van de laanprofielen werd van de eerder ontworpen delen overgenomen. Ook hier zijn de grasstroken met de laanbomen de landschappelijke dragers van het geheel.
In dit deelgebied werd voornamelijk gebruikgemaakt van rode baksteen met de kenmerkende rode en grijze pannen als dakbedekking. Het is opmerkelijk dat in dit deel van het villagebied de, op een splitsing van drie wegen gelegen, panden haaks op de deellijn van het terrein zijn gepositioneerd. Hierdoor ontstonden de voor dit deelgebied zo kenmerkende kleinere zichtassen.

Het gedeelte rond de Groen van Prinstererlaan werd in de jaren dertig gerealiseerd, terwijl het meest westelijke gedeelte in de jaren vijftig werd ontworpen. Zij het dat de terreinen langs het westelijk deel van de Barchman Wuytierslaan, vermoedelijk door de goede verkeersverbindingen, al in de jaren dertig werden bebouwd. Een aparte enclave in dit deelgebied wordt gevormd door het complex middenstandswoningen in de omgeving van de Borgesiuslaan, tussen 1920 en 1922 gebouwd naar ontwerp van de architect A.H. van Wamelen. De toepassing van de hoge, rieten kappen sluit nauw aan bij het landschappelijk karakter van het villapark.

Naast de woonbebouwing hebben ook grotere complexen een plaats gevonden, die via ondergeschikte zichtlijnen met het gebied zijn verbonden. Deze complexen bezitten veelal een verschijningsvorm van hoge architectonische kwaliteit. Goede voorbeelden hiervan zijn:

- de voormalige HBS aan het Thorbeckeplein, dat door ingrijpende verbouwingen thans vooral een stedenbouwkundige waarde voor dit gebied bezit;
- het schoolgebouw Pallas Athene, dat door zijn langgerekte kapvorm een sterke relatie met het landschappelijk karakter van het villapark bezit;
- het voormalige Van Oldenbarnevelt Gymnasium aan de Groen van Prinstererlaan, dat in 1931 door de stadsarchitect ir. C.B. van der Tak werd ontworpen.

In dit deelgebied neemt de kantoorbebouwing aan de zuidzijde van de BW-laan tegenover het stationscomplex een uitzonderingspositie in, zowel vanwege de toepassing van een grotere maat en schaal, als ook door het ontbreken van een markante groenaanleg, die aansluit op de landschappelijke kwaliteiten van het Bergkwartier. De twee in de jaren negentig gebouwde appartementencomplexen op respectievelijk de hoek Prins Frederiklaan/De Bosch Kemperlaan en Koningin Wilhelminalaan/Prins Frederiklaan vormen door hun gestapelde bouw een uitzondering binnen het Bergkwartier.

Deelgebied III: bosgebied ten westen van de Abraham Kuyperlaan

Een markant gebied binnen de groenstructuur van het noordelijk gedeelte van het Bergkwartier wordt gevormd door het onbebouwde terrein ten westen van de Abraham Kuyperlaan. Het vormt sinds de ontwikkeling van het villapark het hart van de wijk.
De Bergkerk, gelegen op de splitsing van de Dr. Abraham Kuyperlaan en de Prins Frederiklaan, domineert sinds 1951 de directe omgeving.

Aan de noordzijde bevindt zich een tenniscomplex van recente datum. Door de toepassing van een andere maat en schaal neemt dit complex binnen het Bergkwartier een uitzonderingspositie in.

Deelgebied IV: omgeving 'De Terp'

De zuidelijke rand van dit deelgebied sluit wat betreft de verkaveling en bouwtypen nauw aan bij het karakter van deelgebied II, hoewel de perceelgrootte is verkleind. Hierdoor is een wat minder ruimtelijk laanbeeld ontstaan. Het gebied is vooral tussen 1945 en 1960 tot stand gekomen. De flatwoningen van drie lagen met kap zijn in een zuidoost-noordwest georiënteerde strokenbouw gesitueerd, met daartussen een ruim opgezette en beeldbepalende groenstructuur, die aansluit op het landschappelijke karakter van het Bergkwartier. De door ir. C.B. van der Tak in 1952 ontworpen flatwoningen sluiten door de stedenbouwkundige aanleg nauw aan bij de accidentatie van het terrein.

1,110526045018

Deelgebied V: omgeving voormalig Rijks Opvoedings Gesticht

Het terrein van het voormalig Rijks Opvoedingsgesticht voor Jongens (ROG) uit 1908 bestaat thans uit twee delen. Het aan het groene voorterrein gelegen ensemble, dat bestaat uit hoofdgebouw, twee directeurswoningen en een zestal villa's voor onderwijzend personeel, is door middel van een haaks op de Utrechtseweg gelegen zichtas met deze weg verbonden. Het achterterrein, dat een grote accidentatie kent, is aan het eind van de jaren negentig van de twintigste eeuw herbestemd en is naar ontwerp van de landschapsarchitect Alle Hosper van een nieuwe inrichting voorzien. Naast een aantal appartementgebouwen, die in aansluiting op de grote maat en schaal van het ROG-complex langs de centrale as zijn gesitueerd, bestaat het gebied vooral uit een tamelijk uniforme villabebouwing, die - in plaats van een vrije positionering - in een zogenoemd stempelplan is vormgegeven. Het hoogteverschil in de Prins Clauslaan wordt door lessenaarsdaken geaccentueerd. Ook het ontbreken van een bouwkundige erfafscheiding benadrukt deze bijzondere ruimtelijke situatie. In het noordoosten is ruimte gevonden voor een gebouw met patio-indeling. Het achterterrein van het voormalige ROG-complex vormt derhalve een enclave met een geheel eigen karakter binnen het Bergkwartier. Echter, ook in dit gedeelte zorgt de groenstructuur voor voldoende samenhang met de overige delen van het Bergkwartier.

Deelgebied VI: omgeving Belgenmonument

Met zijn plannen voor de tuinaanleg van het in 1916 gebouwde Belgenmonument sloot de Belgische tuinarchitect Louis van der Swaelmen nauw aan bij de oorspronkelijke begroeiing van de Berg, die uit eikenhakhout en heide bestaat. Het eikenhakhout vormde het hoofdbestanddeel van het middenvak, waaraan het hoofdgebouw en de herdenkingsmuur zijn gelegen. Een dubbele ligusterhaag verbond het hoofdgebouw, de tuin en de herdenkingsmuur met elkaar.
Vanaf hier had men een panorama over het Eemdal richting IJsselmeer. Door de restauratie van de tuin, die in 2000 plaatsvond, is de oorspronkelijke structuur hersteld. Op de plaats van de ligusterhagen zijn bij deze restauratie hagen van taxus geplant. Het middenvak zal na verloop van tijd uit heidebeplanting bestaan. Thans onderstreept deze openbare groenstructuur het landschappelijke karakter van het Bergkwartier weer in hoge mate.

Deelgebied VII: kloostercomplexen Daam Fockemalaan

Het Bergkwartier wordt aan de westzijde begrensd door de scholen- en kloostercomplexen van Onze Lieve Vrouw ter Eem (1931) en het voormalige Constantinianum (1952-1954). Deze gebouwen, vormgegeven met de traditionele stijlkenmerken van de Delftse school, zijn op grote percelen gesitueerd. De tuinaanleg, van de openbare weg gescheiden door een hekwerk met bakstenen muurpijlers, sluit nauw aan bij de landschappelijke aanleg van het Bergkwartier.
De toren van Onze Lieve Vrouw ter Eem is in het hart van de lineaire as van de Prins Frederiklaan gelegen. De toren van het voormalige Constantinianum vormt een oriëntatiepunt vanaf de Stichtse Rotonde.

Deelgebied VIII: bosgebied Galgenberg

Dit vrijwel geheel onbebouwde gebied is gelegen aan de zuidzijde van de Utrechtseweg, op het hoogste punt van de Amersfoortse Berg. De Galgenberg vormt een historische plaats, waar in de middeleeuwen boven een monumentaal schavot de stoffelijke overschotten van personen die op de Hof waren terechtgesteld, werden opgehangen.
Op de hoek van de Hugo de Grootlaan met de Utrechtseweg bevindt zich een ronde heuvel, zeer waarschijnlijk ook een prehistorische grafheuvel. Mogelijk bevinden zich in het geaccidenteerde bosgebied nog meer grafheuvels. Dit is ook de reden dat dit gebied (van de Stichtse Rotonde tot het terrein van De Lichtenberg) op de IKAW-kaart wordt aangegeven als terrein met een hoge verwachtingswaarde. (IKAW= Indicatieve Kaart Archeologische Waarden).
Langs de Utrechtseweg en aan weerszijden van de Dr. J.P. Heyelaan staat bebouwing, waaronder de watertoren en enkele voorname woonhuizen van vermaarde architecten zoals M.J. Klijnstra, H.F. Symons en H.Th. Wijdeveld. Het hoogste punt van Amersfoort wordt bovendien benadrukt door een boven de boomkronen uitstekende ontvangmast ten behoeve van de centrale antenne inrichting.
Het bosgebied, ook wel 'Klein Zwitserland' genoemd, wordt gekenmerkt door grote hoogteverschillen met daarbinnen oude paden en houten bruggetjes, die vermoedelijk aan het eind van de 19e eeuw ten behoeve van een wandelgebied zijn aangelegd. Het hoogste punt bezat een panorama over de Gelderse Vallei. Deze kwaliteiten zijn in de loop der tijd deels verloren gegaan.

1.11052604501 9

Deelgebied IX: terrein ziekenhuis De Lichtenberg

Aan de rand van dit deelgebied staat aan de Jacob Catslaan een reeks zorgvuldig gedetailleerde woonhuizen uit de jaren dertig. Het gebied wordt echter gedomineerd door het ziekenhuis De Lichtenberg, gelegen op een plateau halverwege de helling van de Berg. Dit complex vond zijn oorsprong in een villa, die in 1931 sterk werd uitgebreid. In 1957 vond een tweede uitbreiding plaats, die in maat en schaal geen samenhang bezit met het landschappelijke en relatief kleinschalige karakter van het Bergkwartier. Daarentegen sluiten de rond het gebouw gelegen, grote open ruimten met gazons nauw aan op de groenstructuur van het Bergkwartier en bieden deze ruim zicht op de helling van de Berg. Ook de toren van de in 1915 ontworpen Sint Ansfriduskerk is vanaf hier goed zichtbaar.
Bij een eventuele herbestemming van dit gebied kan het een opgave zijn dit terrein meer in overeenstemming te brengen met de monumentale en landschappelijke waarden van het Bergkwartier. De archeologische waarden van dit terrein zouden bij herbestemming meer geaccentueerd moeten worden. Met name de grafheuvel in de hoek van het terrein dient volgens de richtlijnen van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek gerestaureerd te worden.

1,110526045020

NADERE TYPERING VAN TE BESCHERMEN WAARDEN

De waardevolle hoofdkenmerken van het Bergkwartier worden gevormd door de aanleg van het villapark in de laat 19e-eeuwse gemengde landschapsstijl, de homogeniteit in bouwstijl, maat en schaal van de 20e-eeuwse villabebouwing en de variatie in de groenstructuur.
In het Bergkwartier is een breed scala van moderne architectuurstijlen vertegenwoordigd. Omstreeks 1900 waren in het Bergkwartier toonaangevende architecten aanwezig, die met elan de rijke vormentaal van de neostijlen toepasten. In de jaren twintig kwam de Amsterdamse school in de mode, waarbij landelijk bekende architecten als H. Hoste, H.F. Symons, A.H. van Wamelen en H.Th. Wijdeveld bouwwerken ontwierpen. In die periode kreeg Amersfoort in de persoon van ir. C.B. van der Tak een stadsarchitect, die ook in het Bergkwartier in een zakelijk-expressionistische stijl een aantal panden heeft gerealiseerd. Ook van de traditionele architectuur van de Delftse school zijn voorbeelden aanwezig, waaronder werken van B.J. Koldewey.

Dit gedifferentieerde architecturale beeld heeft in 1986 onder meer geleid tot het aanwijzen van 60 gemeentelijke monumenten. Na afronding van het Monumenten Selectie Project zijn in 2000, 25 panden en complexen op de rijksmonumentenlijst geplaatst.
Gelijktijdig met het aanwijzingsvoorstel van het Bergkwartier als rijksstadsgezicht zal op grond van de recente inventarisatie, een aantal panden voor een plaats op de gemeentelijke monumentenlijst worden voorgedragen.

De volgende aspecten zijn typerend:

1. de landschappelijke aanleg in laat 19e-eeuwse gemengde landschapsstijl, eerst naar ontwerp van de tuinarchitect H.F. Hartogh Heys van Zouteveen en vervolgens naar uitwerkingen van de tuinarchitecten Smits & Schulz uit Naarden, waarvan de hoofdopzet bestaat uit lineaire assen, haaks op de hoogtelijnen (Utrechtseweg, Prins Frederiklaan, Koningin Wilhelminalaan en Emmalaan) met daaromheen een groot aantal gebogen lanen, die de hoogtelijnen volgen;
2. bijzonder kenmerkend voor de ontwerpuitgangspunten van het villapark Bergkwartier is het feit, dat het openbaar gebied samen met de particuliere tuinen in feite één grote landschappelijke ruimte vormt, waarin de gebouwen als objecten zijn geplaatst, die goed zichtbaar zijn vanaf de openbare weg;
3. het straatprofiel, dat bestaat uit een rijbaan met aan weerszijden voetpaden, afgedekt met asfalt en split. De laanbomen zijn hierbij in beeldbepalende grasstroken geplaatst;
4. een hechte samenhang tussen de openbare groenstructuren, de boombeplantingen, de borders en de gazons van de privé-tuinen;
5. het goed bewaard gebleven 20e-eeuwse architectuurbeeld. De eerste ontwikkelingsperiode wordt gekenmerkt door de toepassing van het eclecticisme en de neostijlen in de villabebouwing. In de tweede fase domineerden de Amsterdamse school, het zakelijk expressionisme en de Delftse school;
6. de ensemblewaarde van de villabebouwing met de omringende tuinen, aan de openbare weg soms nog voorzien van het oorspronkelijke ijzeren hekwerk;

7. de aanwezigheid van een groot aantal bijzondere instellingen en complexen, via kleinere zichtassen veelal met de landschappelijke opzet van het Bergkwartier verbonden;
8. de bijzondere bebouwing is in het Bergkwartier in een zich van de villabebouwing onderscheidende, hoogwaardige architectuur vormgegeven. Hierdoor functioneert deze bebouwing als oriëntatiepunt binnen de wijk;
9. de onbebouwde onderdelen aan de westzijde van de Abraham Kuyperlaan, het terrein van Klein Zwitserland en tot slot het gebied rond het Belgenmonument met zijn natuurlijke begroeiing van eikenhakhout, heide en berken.

1.110526045021

WAARDERING

Het Bergkwartier is een laat 19e-eeuws en begin 20e-eeuws stedelijk villagebied met de kenmerken van de laat 19e-eeuwse gemengde landschapsstijl Hierbij is optimaal gebruikgemaakt van de natuurlijke gesteldheden van het gebied, met een goed bewaard gebleven structuur, architectonisch samenhangende bebouwing en een gevarieerde groenstructuur. Als voorbeeld van een villapark is het van algemeen belang, vanwege de bijzondere cultuurhistorische, stedenbouwkundige en architectuurhistorische waarden.

RECHTSGEVOLG VAN DE AANWIJZING

Ter effectuering van de aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht moet ingevolge artikel 36 van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan worden opgesteld. De toelichting op de aanwijzing kan daarbij voor wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de toekomstige ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruikmaakt en daarop voortbouwt.

In het aanwijzingsbesluit is bepaald in welke mate de vigerende bestemmingsplannen aan het beschermingsvereiste voldoen.

BRONNEN

- M.A. Cramer, 'Amersfoortse tuinarchitectuur rond de eeuwwisseling'. In: J.A. Brongers (red.), *Amersfoortse opstellen*, Amersfoort 1989, p. 133-138.

- M.A. Cramer, *Amersfoort: architectuur en stedenbouw 1850-1940*, Zwolle 1996, p. 46-49.

- M.A. Cramer, 'Ontstaan en ontwikkeling Bergkwartier', In: *Amersfoort Magazine*, special, september 1999, p. 32-36.

Kaarten

1. Overzichtskaart, RDMZ 2004.

2. Ontwikkelingskaart, RDMZ 2004.

3. Waarderingskaart, RDMZ 2004.

4. Bergkwartier, 1865. In: J. Kuyper, *Gemeente atlas van de provincie Utrecht; naar officieele bronnen bewerkt.* Herdruk, Groningen 1986.

5. Topografische kaart, 1890. Collectie: Bureau Monumentenzorg Amersfoort. In: *Amersfoort Magazine*, special, september 1999, p. 33.

6. Ontwerp Bergkwartier, tuinarchitecten Smits en Schulz, 1900. Collectie: Bureau Monumentenzorg Amersfoort. In: *Amersfoort Magazine*, special, september 1999, p. 34.

7. Kaart behorend bij het Uitbreidingsplan 1918-1920. Collectie: Bureau Monumentenzorg Amersfoort. In: *Amersfoort Magazine*, special, september 1999, p. 34.

1.110526045022

COLOFON

Uitgave: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, Zeist 2007

Onderzoek en tekst:
- Bureau Monumentenzorg Amersfoort, drs. M.A. Cramer, A. van Engelenhoven en drs. E. Vilsmeier
- Bureau Monumentenzorg Provincie Utrecht, drs. R.K.M. Blijdenstijn

Begrenzingskaart: RDMZ, drs. B.A.R.T. Broex
Foto omslag: Bureau Monumentenzorg Amersfoort
Redactie: RDMZ, drs. E.B. Manuel

PRODUCTIE

RACM/Drukkerij Kerckebosch bv, Zeist

BIJLAGEN

1. Overzichtskaart.
2. Ontwikkelingskaart.
3. Waarderingskaart.
4. Bergkwartier, 1865.
5. Topografische kaart, 1890.
6. Ontwerp Bergkwartier, tuinarchitecten Smits en Schulz, 1900.
7. Kaart behorend bij het Uitbreidingsplan 1918-1920.

1.110526045023

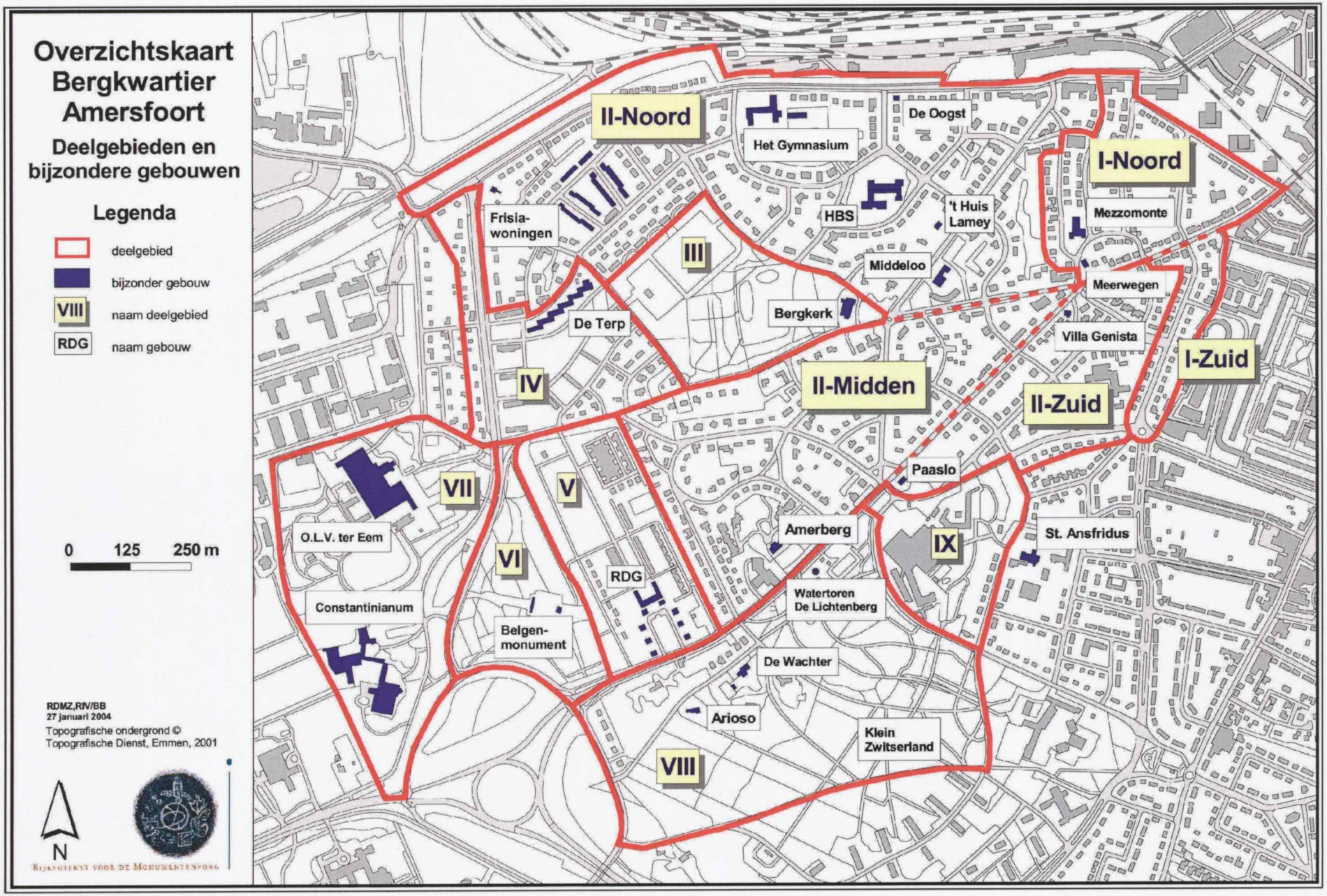

Kaart 1 *Overzichtskaart*

1.110526045024

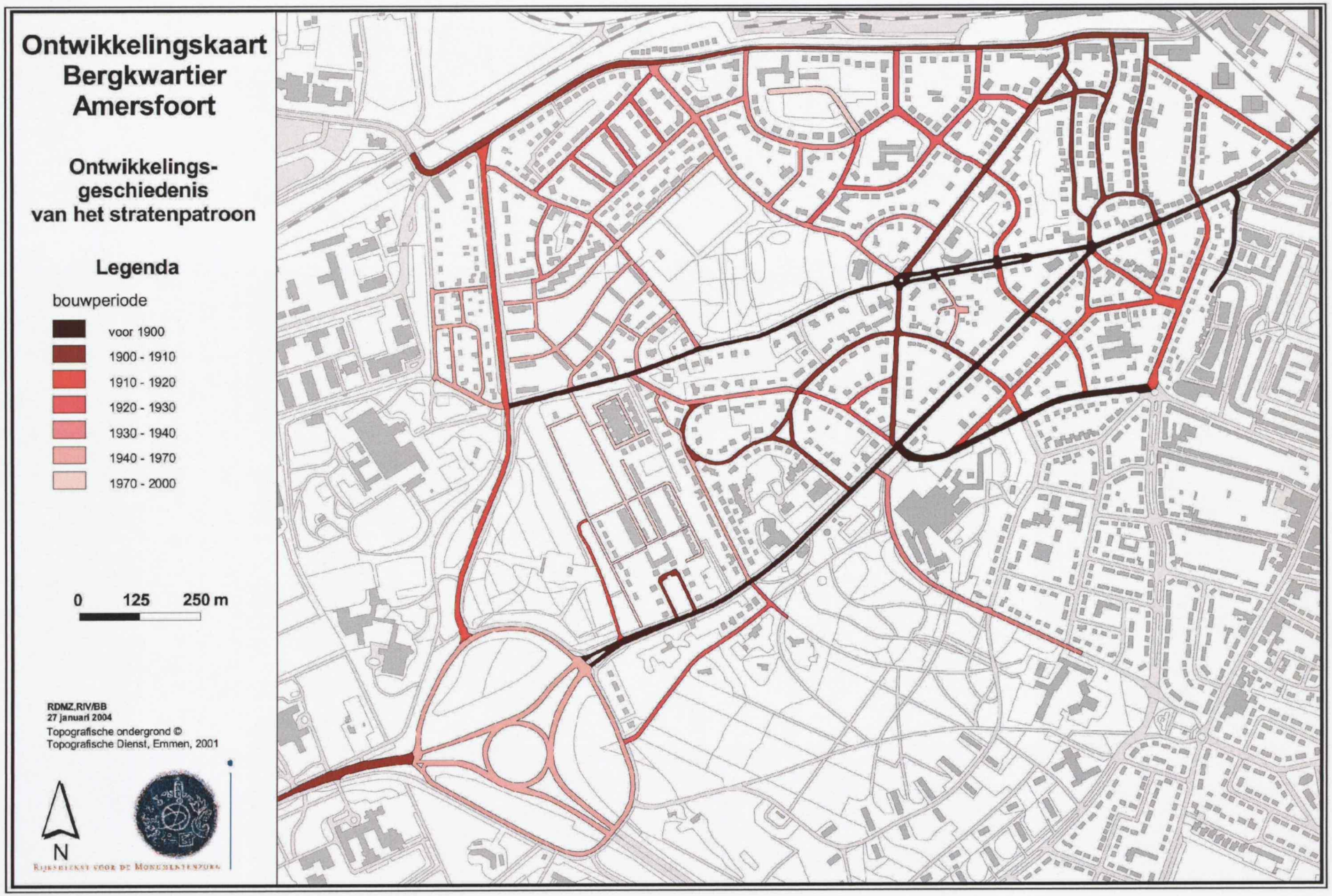

Kaart 2 *Ontwikkelingskaart*

1.110526045025

1,110526045026

Waarderingskaart Bergkwartier Amersfoort

huidig ruimtelijk karakter

Legenda

- begrenzing beschermd stadsgezicht
- brede laan met bomen
- laan met bomen
- park-/plantsoenaanleg
- markant hoogteverschil
- gebied afwijkend van oorspronkelijke stedebouwkundige opzet

onbebouwde groene ruimte

- bos
- gras / gazon
- heide

0 125 250 m

RDMZ,RIV/BB
27 januari 2004

Topografische ondergrond ©
Topografische Dienst, Emmen, 2001

N

Rijksdienst voor de Monumentenzorg

Kaart 3 Waarderingskaart

1.110526045027

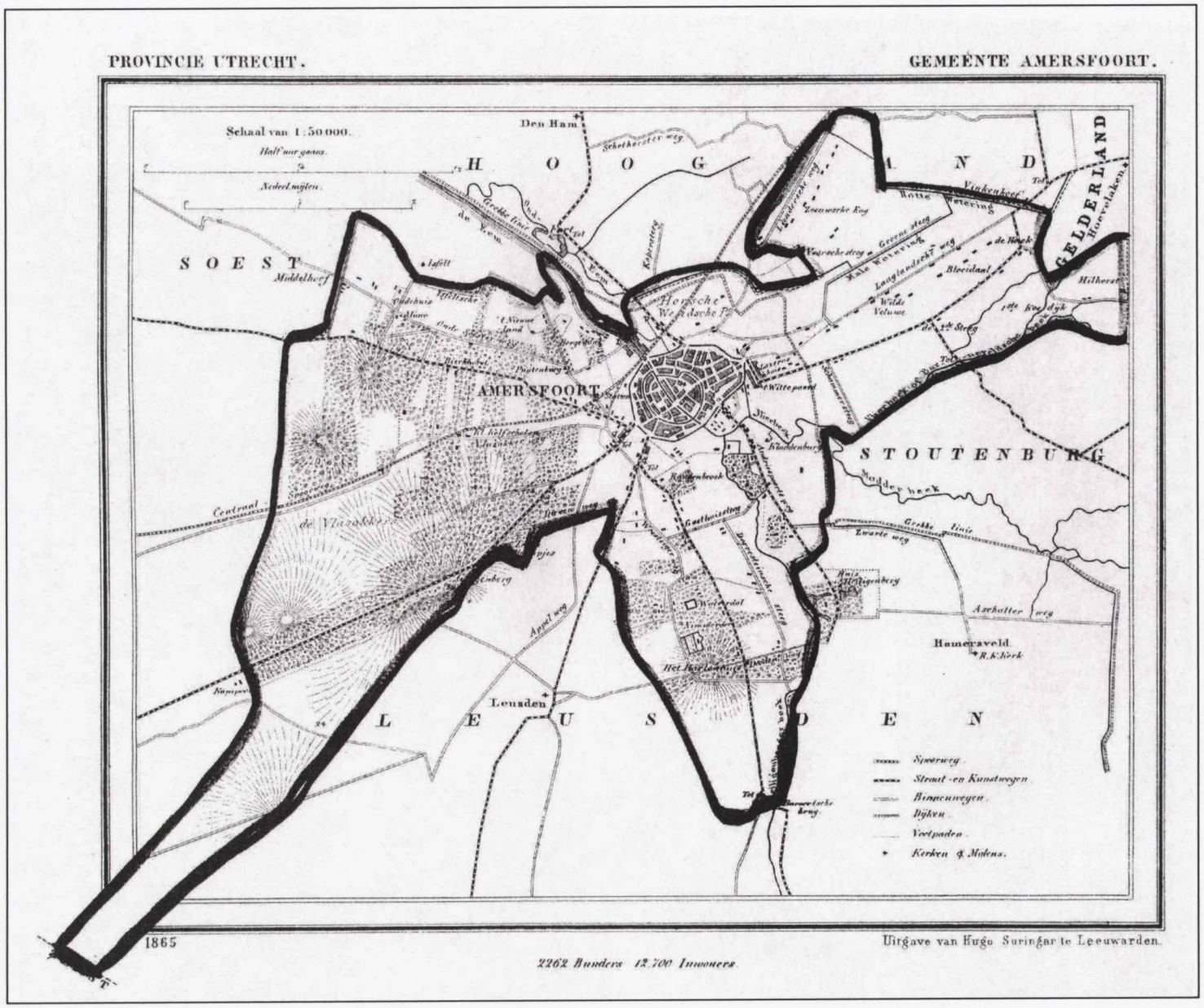

Kaart 4 *Bergkwartier, 1865*

1.110526045028

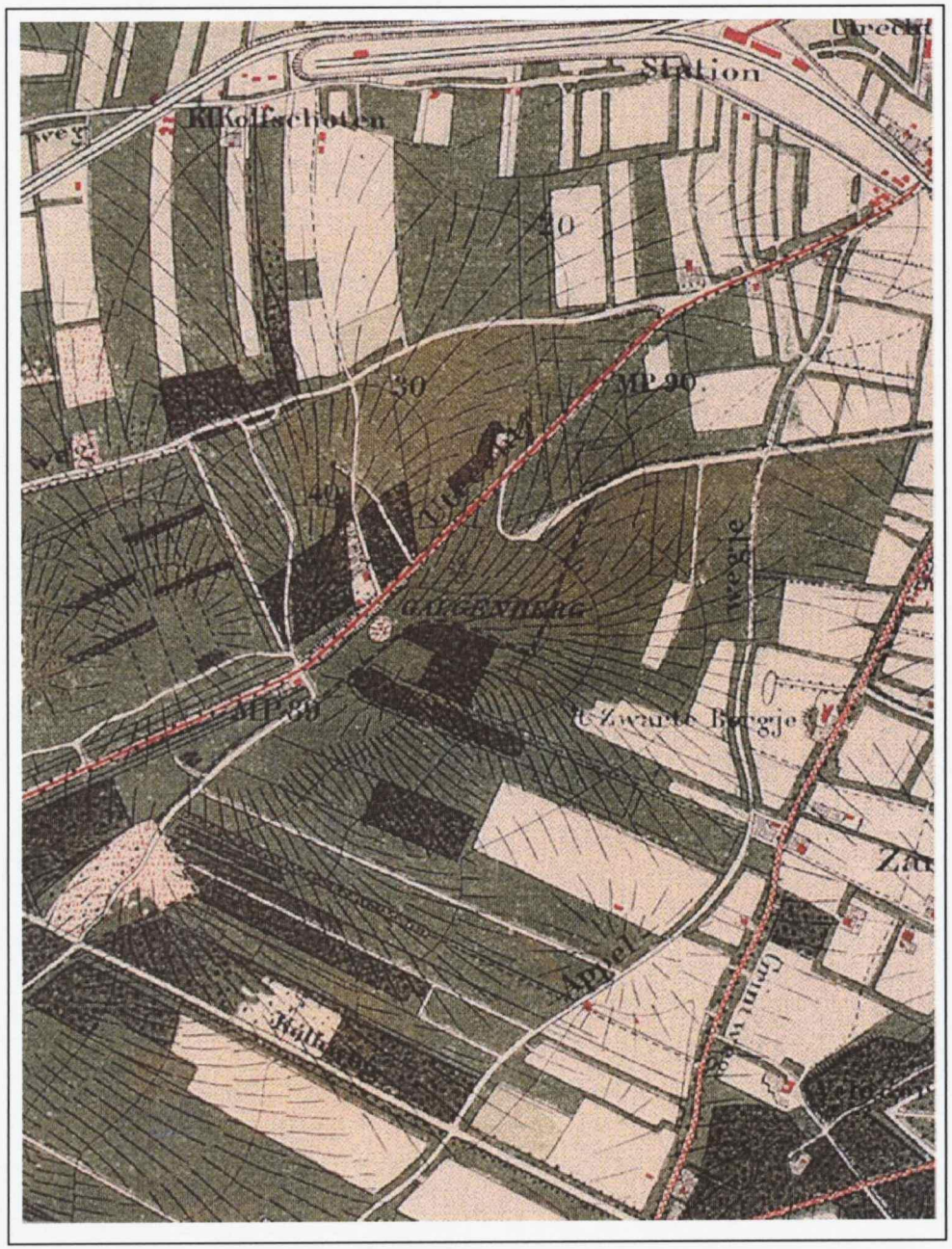

Kaart 5 *Topografische kaart, 1890*

1.110526045029

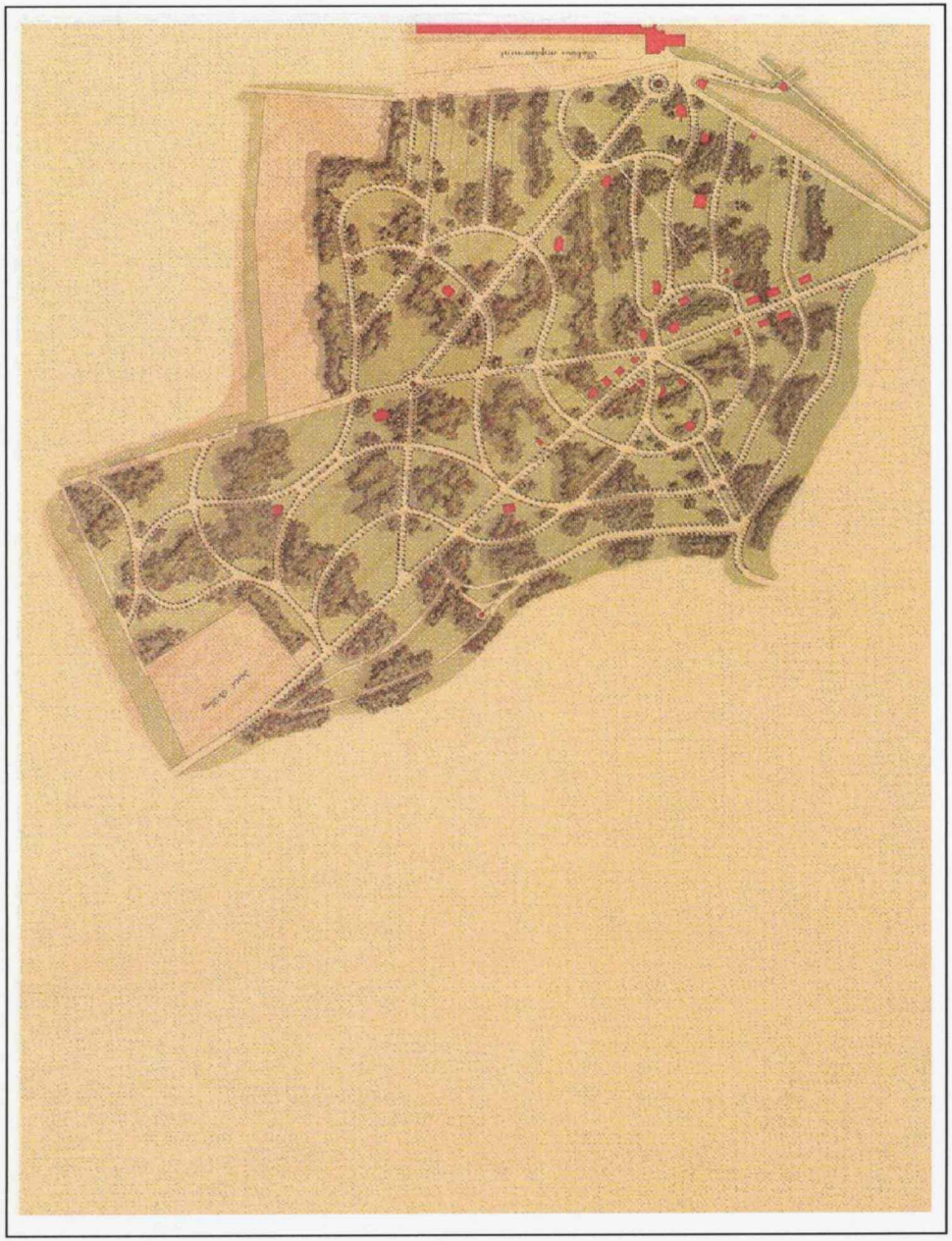

Kaart 6 *Ontwerp Bergkwartier, tuinarchitecten Smits en Schulz, 1900*

1.110526045030

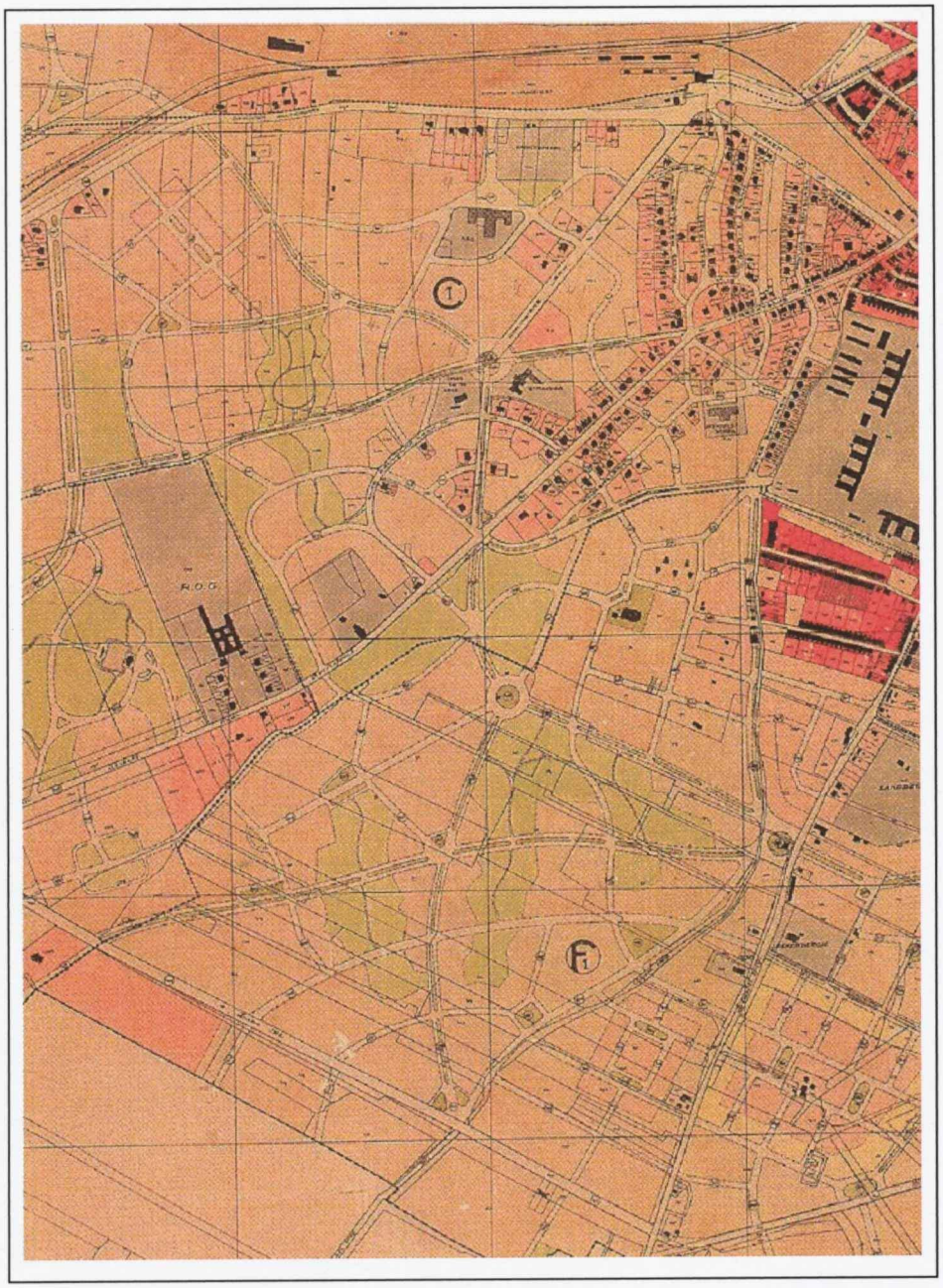

Kaart 7 *Kaart behorend bij het Uitbreidingsplan 1918-1920*